

Carmen 18

Lex mihi iure pio posita hunc celebrare quotannis
eloquio famulante diem sollemne reposcit
munus ab ore meo, Felicem dicere versu,
laetitiamque meam modulari carmine voto
5 et magnum cari meritum cantare patroni,
quod per iter durum, qua fert via pervia paucis,
alta per arta petens superas penetravit ad arces.
concordate meis, precor, et conplaudite, fratres,
carminibus castoque animos effundite luxu.
10 gaudia sancta decent et carmina casta fideles;
nam cui fas hominum, cui Christus amorque timorque est,
non gaudere hodie et vacuum procedere voti,
qua quis possit ope ingenii linguaeque rei que,
caelicolas Christo quando adgaudere ministros
15 ipsa etiam festo produunt elementa colore?
cernite laetitiam mundi in splendore diei
elucere sacris insignibus; omnia laetus
candor habet, siccus cineris a nubibus imber
ponitur et niveo tellus velatur amictu,
20 quae nive tecta solum, nive silvas culmina colles
compta senis sancti canos testatur honores;
angelicaque docent et luce et pace potiri
Felicem placida clarum in regione piorum,
lactea quae tacito labuntur vellera caelo.
25 Christe deus Felicis, ades, da nunc mihi verbum,
sermo deus, da perspicuam, sapientia, mentem.
non opis humanae facundia dicere laudes
posse tuas; tua namque tui sunt gloria sancti.
cedo, alii pretiosa ferant donaria meque
30 officii sumptu superent, qui pulchra tegendis
vela ferant foribus, seu puro splendida lino
sive coloratis textum fucata figuris.
hi leves titulos lento poliant argento
sanctaque praefixis obducant limina lamnis.
35 ast alii pictis accendant lumina ceris
multiforesque cavis lychnos laquearibus aptent,
ut vibrent tremulas funalia pendula flammās.

martyris hi tumulum studeant perfundere nardo,
ut medicata pio referant unguenta sepulcro.
40 cedo equidem et vacuo multis potioribus auro,
quis gravis aere sinus relevatur egente repleto,
qui locuplete manu promptaria ditia laxant
et variis animam sponsantes dotibus adstant,
mente pares, ope diversi; nec segnius illi
45 fercula opima cibus, ceras aulaea lucernas,
larga quidem sed muta dicant; ego munere linguae,
nudus opum, famulor de me mea debita solvens
meque ipsum pro me, vilis licet hostia, pendo.
nec metuam sperni, quoniam non vilia Christo
50 pauperis obsequii libamina, qui duo laetus
aera, piae censum viduae, laudata recepit.
tunc quoque multa deo locupletes dona ferebant,
inplentes magnis aeraria sancta talentis;
sed Christus spectator erat, qui corda ferentum
55 inspiciens viduae palmam dedit; illa diurni
rem victus, geminos, quod ei substantia, nummos
miserat in sacram nil anxia corporis arcam.
propterea ex ipso venturi iudicis ore
ante diem meruit facti praecerpere laudem
60 praeferrique illis, quorum stipe vicerat aurum,
munere pauper anus, sed prodiga corde fideli.
ergo, boni fratres, quibus hic dignatio et istic
concessus, placidis advertite mentibus aures,
nec qui, sed de quo loquar, exaudite libenter.
65 despicienda quidem, tamen et miranda profabor,
despicienda meo ingenio, miranda beati
Felicis merito, quod dicere non sine Christi
laude licet, quia quicquid in hoc miramur ab illo est,
unde piis virtus et per quem vita sepultis.
70 praeteritis cecini patriam genus acta libellis
et tota sanctum repetens ab origine dixi
Felicem, donec perfectae tempora vitae
clauderet et posito desertis corpore terris
tenderet aeterni merita ad consortia regni.
75 sed quia non idem tumuli qui membra piorum
et merita occultant, animarum vita superstes
corporibus functis quaesitos corpore fructus

et post corporeos obitus non mortua sentit
laeta bonos, cruciata malos, quos rursus in ipsum
80 tempore venturo corpus revocata remixto
corpore communi metet indiscreta receptu.
longa igitur mihi materies; quantumque erit aevi,
tantum erit et verbi super hoc, cui dicere gesta
Felicis pateat, si copia tanta sit oris,
85 quanta operum meritique manet. nam tempore ab illo,
quo primum ista dies Felicem fine beato
condidit et carnem terris, animam dedit astris,
ex illo prope cuncta dies operante videtur
confessore dei, probat et sine corpore vivum
90 Christus, ut ostendat maiorem in morte piorum
virtutem quam vim in vita superesse malorum.
ecce vides tumulum sacra martyris ossa tegentem
et tacitum obtento servari marmore corpus;
nemo oculis hominum qua corpore cernimus extat,
95 membra latent positi, placida caro morte quiescit,
in spem non vacuum redivivae condita vitae.
unde igitur tantus circumstat limina terror?
quis tantos agit huc populos? quaenam manus urget
daemonas invitosque rapit frustra que rebelli
100 voce reclamantes compellit adusque sepulcrum
martyris et sancto quasi fixos limine sistit?
respicio hanc aliquando diem, quam maesta relicto
orbe fuit, quam laeta polo, cum Christus amicam
adsumens animam casto deus hausit ab ore.
105 addidit ornatum caelis nec pignore terras
orbavit; superi Felicis mente fruuntur,
corpore nos; animaeque potentis spiritus illic
vivit et hic meritum. sed totum funeris almi
praesentare iuvat quem Nola inpendit honorem.
110 namque sacerdotem sacris annisque parentem
perdiderat, sed eum caelis habitura patronum
urbs devota pium spe solabatur amorem.
totis ergo quibus stipatur conflua turbis
currit in obsequium populos effusa fideles.
115 tunc dolor et pietas coeunt in pectora cunctis;
admixta pietate fides gaudetque doletque.
et licet accitum Christo super aethera tolli

Felicem credat, tanto tamen ipsa relinqui
 praeceptore dolet; quodque unum in funere sancto
 120 inter et exequias restat solamen amoris:
 postquam depositum tumulandi in sede feretrum,
 certatim populus pietatis circumfusus
 undique denseto coetu sita membra coronat,
 religiosa pie pugna exercetur amantum.
 125 quisque alium praestans propior consistere certat
 reliquiis corpusque manu contingere gaudet.
 nec satis est vidisse semel, iuvat usque morari
 luminaque expositis et qua datur oscula membris
 figere; dat meritam Christo plebs consona laudem
 130 moliturque sacrum solii Felicis honorem.
 qua muris regio et tectis longinqua vacabat,
 fusus ibi laeto ridebat caespite campus
 uberius florente loco, quasi praescia iam tunc
 semper honorandi mundo venerante sepulcri
 135 gaudebat sacro benedici corpore seque
 veris amoena habitu, quo dignior esset humando
 martyre, graminibus tellus sternebat odoris.
 ast illum placido scandentem celsa volatu
 et casto adsumptum de corpore laeta piorum
 140 turba per aetherias susceperat obvia nubes;
 angelicique chori, septemplex agmina caeli
 totis, qua caelum patet, occurrentia portis,
 regis in aspectum summique parentis ad ora
 sidereo volucrem laeti vexere triumpho.
 145 tum nivea sacrum caput ornavere corona,
 sed tamen et roseam pater addidit iudice Christo
 purpureoque habitu niveos duplicavit amictus,
 quod meritis utrumque decus. nam lucida sumpsit
 sarta quasi placido translatus in aethera leto,
 150 sed meruit pariter quasi caesi martyris ostrum
 qui confessor obit. tenet ergo et praemia passi,
 quod prompta virtute fuit, nec pacis honore
 ornatuque caret, quia non congressus obivit.
 facta igitur rata iusta, pium texere sepulcro
 155 funus; at in sanctis divinitus insita membris
 gratia non potuit cum carne morique tegique,
 ilico sed positis ex ossibus emicuit lux,

quae medicis opibus meriti dare signa potentis
hactenus ex illo non umquam tempore parcit.
160 et toto quo mundus erit fulgebit in aevo
lux eadem, sancti cineris per saecula custos.
martyris haec functi vitam probat, et bona Christi
ad tumulum Felicis agens diffundit in omnes
Felicis late terras mirabile nomen,
165 dignatam et tanto prae cunctis urbibus unam
hospite nobilitat Nolam, quam gratia Christi
Felicis meritis ita dilatavit, ut aucta
civibus ecce novis et moenibus hic etiam urbs sit,
pauper ubi primum tumulus, quem tempore saevo,
170 religio quo crimen erat minitante profano,
struxerat anguste gladios trepida inter et ignes
plebs domini, ut seris antiqua minoribus aetas
tradidit. ingentem parvo sub culmine lucem
clauserat et tanti tantum sacer angulus olim
175 depositi possessor erat, qui lucis opertae
consciis ut quidam fons aedibus extitit amplis
et manet in mediis quasi gemma intersita tectis,
basilicas per quinque sacri spatiosa sepulcri
atria diffundens, quarum fastigia longe
180 adspectata instar magnae dant visibus urbis.
quae tamen, ampla licet, vincuntur culmina turbis,
quod crescente fide superundat gratia Christi,
quae populis medico Felicem munere praestat
vivere. qui perstans etiam post corporis aevum
185 praesidet ipse suis sacer ossibus; ossaque sancti
corporis e tumulo, non obsita pulvere mortis,
arcano aeternae sed praedita semine vitae,
vivificum spirant animae victricis odorem,
quo medicina potens datur exorantibus aegris.
190 quanta resurgentes virtus et gloria cinget
coniectare licet, cum gratia tanta sepultos
ambiat, et quanto rediviva decore micabunt
corpora, in obscuris cum sit lux tanta favillis!
quid nobis minimis horum praestare coronae
195 sufficient, quorum et cineres dant commoda vivis?
cernere saepe iuvat variis spectacula formis
mira salutantum et sibi quaeque adcommoda votis

poscentum; videas etiam de rure colonos
 non solum gremio sua pignora ferre paterno,
 200 sed pecora aegra manu saepe introducere secum
 et sancto quasi conspicuo mandare licenter,
 moxque datam sua confisos ad vota medellam
 experto gaudere deo et iam credere sana
 et vere plerumque brevi sanata sub ipso
 205 limine laeta suis iumenta reducere tectis.
 sed quia prolixum et vacuum percurrere cuncta,
 quanta gerit Felix miracula numine Christi,
 unum de multis opus admirabile promam
 innumeris paribus, sed ab uno pende relicta,
 210 quae virtus eadem gessit distantia causis.
 pandite corda, precor, brevis est iniuria vobis,
 dum paucis magnum exiguisque opus eloquar orsis.
 et memores viduae primo sermone relatae,
 quam deus e pretio mentis, non munere cernens,
 215 antetulit multum mittentibus, omnia dantem,
 me quoque ferte levi dicentem magna relatu.
 et mea namque illis sunt aemula verba minutis,
 quis pretium pietas et vilibus aurea fecit.
 quidam homo re tenuis, plebeius origine, cultu
 220 rusticus, e geminis angustam bubus alebat
 pauperiem mercede iugi, nunc subdere plaustris
 suetus eos oneri pacta regione vehendo,
 nunc operae pretium sub aratra aliena locatis
 paupertatis habens reditum; spes anxia resque
 225 tota inopi par illud erat. non carior illi
 progenies aut ipse sibi; sed pignora et ipsos
 ducebat; neque cura minor saturare iuencos
 quam dulces natos educere, parcior immo
 natis quam pecori caro; non gramine vili
 230 illos aut sterili palea, sed tegmine aprico
 algidus et de farre sibi natisque negato
 esuriens pascebat, egens sibi, dives in illis,
 quorum fecundus labor exsaturabat egentem.
 hos igitur, tam cara suae solamina vitae,
 235 nocte miser quadam somno graviore sepultus,
 amisit taciti furto praedonis abactos;
 exsurgensque die reduci de more iugandos

infelix primo in vacuis praesepibus intus
 moxque foris frustra notis quaesivit in agris;
 240 ilico sed fessus cassis erroribus ultro
 atque citro, postquam nullis vestigia signis
 certa videt, spebus frustrata indage peremptis,
 humanam desperat opem et pietate repletus
 adspirante deo depressam in pectore fracto
 245 erigit in caelum mentem; et mox corde reffecto
 praesumente fide spem voti conpotis haurit
 sanctaque Felicis rapido petit atria cursu
 ingressusque sacram magnis cum fletibus aulam
 sternitur ante fores et postibus oscula figit
 250 et lacrimis rigat omne solum, pro limine sancto
 fusus humi, et raptos nocturna fraude iuencos
 a Felice pio velut a custode reposit
 increpitans miscetque precantia verba querellis:
 sancte deo Felix, inopum substantia, semper
 255 pro miseris felix et semper dives egenis,
 te requiem fessis deus adflictisque levamen,
 te posuit maestis ad saucia corda medellam;
 propterea tamquam gremio confisa paterno
 in te paupertas caput adelinata recumbit.
 260 Felix sancte meos semper miserate labores,
 nunc oblite mei, cur me, rogo, vel cute nudum
 deseris? amisi caros, tua dona, iuencos,
 saepe tibi supplex quos commendare solebam,
 quos tua perpetuo servabat cura favore
 265 pascebatque mihi. tua nam custodia salvos
 dextraque sufficiens illos praestabat opimos,
 quos misero mihi nox haec abstulit. heu quid agam nunc?
 quo deceptus eam? quem criminer? an tibi de te
 conquerar inmemoremque mei accusabo patronum,
 270 qui mihi sopito tam densum inrepere somnum,
 ne mea sentirem perfringere claustra latrones,
 passus es et nullo fregisti dura pavore
 pectora nec lucem tenebris furtoque dedisti?
 aut ullis profugos curasti prodere signis?
 275 qua modo discurram? quo deferar? omnia caecis
 structa mihi latebris; nunc et mea tecta videntur
 clausa mihi, abductis ubi desolatus alumnis

nil habeo, quod habere velim, quod dulce videnti,
 dulce laboranti non inrita gratia praestet,
 280 oblectans inopem sensu fructuque peculi.
 hos ubi nunc quaeram miserandus ego? aut ubi quando
 inveniam tales aut unde parabo repertos,
 qui solos habui contentae rusticus illos
 paupertatis opes? ipsos igitur mihi redde,
 285 nolo alios. nec eos ulla regione requiram,
 hic mihi debentur; haec illos limina reddent,
 in quibus ipsum te supplex adstringo tibi que
 haereo. cur quaeram aut ubi quos ignoro latrones?
 debitor hic meus est; ipsum pro fure tenebo
 290 custodem. tu, sancte, reus mihi, conscius illis.
 te teneo; tu scis ubi sint, qui lumine Christi
 cuncta et operta vides longeque absentia cernis
 et capis includente deo, quo cuncta tenentur.
 atque ideo occulti fures quacumque latebra
 295 non tibi celantur nec de te evadere possunt,
 quos deus et manus una tenet. deus unus ubique,
 Christi blanda piis, sed iniquis dextera vindex.
 redde igitur, mihi redde boves et corripue fures.
 sed non quaero reos; abeant, non nescio mores,
 300 sancte, tuos; nescis male facta rependere, malis
 emendare malos venia quam perdere poena.
 conveniat nobis igitur: sic divide mecum
 quae tua, quae mea sunt; indemnis stet mea per te
 utilitas iuxtaque tuas clementia partes
 305 vindicet aequatoque tuum libramine constet
 iudicium; tibi solve reos, mihi redde iuencos.
 ecce tenes pactum, famuli iam nulla morandi
 causa tibi; accelera tantis me solvere curis.
 nam mihi certa manet sententia cedere nusquam,
 310 donec subvenias, nec ab isto poste refigi;
 ni properas, isto deponam in limine vitam,
 nec iam repperies, cui reddas sero reductos.
 talia voce quidem querula sed mente fideli
 plorantem totoque die sine fine precantem
 315 audivit laetus non blando supplice martyr
 et sua cum domino ludens convitia risit;
 poscentisque fide, non libertate dolentis

motus opem properat; paucis mora ducitur horis.
 interea labente die iam vespere ducto
 320 nec precibus dabat ille modum nec fletibus; una
 vox erat adfixi foribus: non eruar istinc;
 hic moriar, vitae nisi causam protinus istic
 accipiam. tandem tamen, ut iam plurima tutum
 nox secretum adytis fieri cogebat, et ille
 325 temporis oblitus, damni memor, ostia pronò
 ore premens, toto prohibebat corpore claustra.
 sed multis frustra pulsantem vocibus aures
 adgreditur violenta manus tandemque revellit
 turba reluctantem et sancta procul exigit aula.
 330 pulsus ab aedituis flet amarius et sua lugens
 tecta petit, resonant plangore silentia noctis
 questibus et magnis late loca sola resultant,
 donec et invitus pervenit. et atra silentis
 ingrediens tuguri penetralia rursus ab ipso
 335 culminis introitu taciti, ut praesepia vidit
 nuda boum et nullos dare tintinnabula pulsus,
 excussa ut cervice boum crepitare solebant
 mollius aut lentis cava linguis aera ferire,
 armentum reduces dum gutture ruminat escas:
 340 his gravius tamquam rescisso vulnere planctum
 integrat, et quamquam neget aegro cura quietem,
 et vigili tamen haec dat solamenta dolori,
 ut bubus stabulata suis loca corpore fuso
 pressa superiaceat; nec duro fracta cubili
 345 membra dolent, iuvat ipsa iniuria; nec situs horret
 sordentis stabuli, quia notum reddit odorem
 dilecti pecoris, nec fetor fetet amanti.
 si qua illi extremo tulerant vestigia gressu
 aspicit et palpante manu calcata retractans
 350 ingemit et refricat totis iam frigida membris
 signa pedum; mentemque suam, licet eminus absit
 corpore, sacratam Felicis mittit ad aulam,
 Felicem fletu, Felicem nomine clamans,
 nec desperat opem, nec parcit fundere vota.
 355 nox medium iam vecta polum perfuderat orbem
 pace soporifera, reticebant omnia terris;
 solum illum sua pervigilem spes curaque habebat.

ecce repente suis strepitum pro postibus audit
 et pulsas resonare fores, quo territus amens
 360 exclamat, rursum sibi fures adfore credens:
 quid vacua incassum crudeles ostia vultis
 frangere? iam nullus mihi bos; quid quaeritis ultra?
 praevenere alii, mea tantum vita superstes,
 quae sociis vestris ut praedae cassa remansit.
 365 dixerat haec metuens; sed nullo fine manebat
 liminibus sonitus. quo crebrescente nec ulla
 respondente sibi pulsantum voce propinquat
 suspensus cunctante gradu et dat postibus aurem
 sollicitam et rimis aciem per hiantia claustra,
 370 qua tenebris albus caeli color interlucet,
 inserit exploratque diu, nec adhuc sibi credit
 quid videat; nec enim sublustri lumine noctis
 pura fides oculis, dubio tamen ipsa per umbras
 corpora pulsantum trepidos auferre pavores
 375 spemque boni coepere novis promittere formis.
 non homines pulsare videt; sed quod videt, esse
 verum non audet sibi credere. magna profabor,
 quamquam parva deo miracula, cui sapit omne
 rerum animal sensu, quo iusserit ipse creator
 380 omnigenum pecus. ecce gerens duce numine mentem
 par insigne boum non nota per avia nocte
 venerat ad notas nullis rectoribus aedes,
 sponte quasi, non sponte tamen, quia numinis actu
 ereptos potiore manu praedonibus illos
 385 egerat occultis Felix moderatus habenis.
 et postquam adtigerant adsueti culmea tecti
 culmina gaudentes reditu expertasque timentes
 sat memori terrore manus, quasi pone timerent
 instantem sibi raptorem, quatere ostia iunctis
 390 frontibus et tamquam manibus sic cornibus uti,
 ut dominum excirent sonitu. sed territus ille
 rursus ut hostili circum sua claustra tumultu
 tuta etiam timuit; rursus sapientia bruto
 adspirat pecori causam sentire morantis
 395 atque intellectum domini reserare timentis,
 edere mugitum, de quo formidine pulsa
 panderet exclusis aditum securus alumnis.

ille inopina videns divini insignia doni
haeret adhuc, trepidumque etiam sua gaudia turbant.
400 credere non audet, metuit non credere; cernit
comminus et caligare putat; dum respicit ad se,
diffidit tantum sese potuisse mereri;
sed contra reputans a quo speraverit audet
credere, cognoscens Felicis gesta patroni.
405 iamque rubescebant rumpente crepuscula mane
noctis et extremae fuga rarescentibus astris
luce subobscura vel sublucentibus umbris
coeperat ambiguos rerum reserare colores.
tunc demum nota specie sibi bubus apertis,
410 ut primum coepere oculis clarescere setae,
certior exultat removens et pessula claustris
ostia laxato stridentia cardine solvit.
dum facit hoc, iuncti simul inrupere iuveni
et reserantis adhuc molimina praevenerunt.
415 dimoto faciles cesserunt obice postes,
oblatumque sibi mox ipso in limine regem
cognoscunt hilares laetum lambuntque vicissim
mulcentem labrisque manus palpantis inundant
atque habitum totum spumosa per oscula foedant,
420 dum complectentis domini iuga cara benignum
molliter obnixa blanda vice pectus adulant.
illum dilecti pecoris nec cornua laedunt
et conlata quasi molles ad pectora frontes
admovet, et manibus non aspera lingua videtur,
425 quae lambens etiam silvestria pabula radit.
sed tamen haec inter non vano corde fidelis
rusticus officii meminit, neque curat anhelos
ante boves stabulis inducere postque laborem
atque famem recreare cibo, quam ducere secum
430 illuc, unde suos meruit. venit ergo reductos
ducens nec tacitis celat sua gaudia votis
et referens densas trahit ad sua verba catervas
ingrediturque sacras cunctis mirantibus aedes.
quos miser hesterno amissos deflerat, eosdem
435 praesentes hodie ducit sanctique triumphum
martyris ostentat populis; ducuntur et ipsi
per medios coetus, modo furum praeda, iuveni,

et modo Felicis spolium; dat euntibus ingens
turba locum et muto celebratur gloria Christi
440 in pecore. ille autem, qui tanti muneris alto
causa fuit domino, mediis in milibus extans
flensque iterum sed laetitia modo debita sancto
vota refert, non aere gravi nec munere surdo,
munere sed vivo linguae mentisque profusus,
445 voce pia largum testatur pauper amorem
debitor et Christo satis isto pignore solvit,
immaculata suae cui sufficit hostia laudis:
captivos en, sancte, tuos tibi plebe sub omni
victor ago et victori iterum tibi mando tuendos;
450 conserva reduces dignatus reddere raptos.
sed tamen in me nunc ipsum, bone, respice, martyr;
namque vides quod agas tibi adhuc superesse, sed in me,
qui prope caecatis oculis tua comminus adsto
limina; nam multo mersi mea lumina fletu,
455 non solum damno sed et inter gaudia plorans.
dempnasti causam lacrimarum, tolle modo orta
vulnera de lacrimis; miseratus, sancte, meorum
damna boum, miserare itidem modo damna oculorum.
donasti reduces pecudes mihi, rursus et illis
460 redde meos oculos. nam quid iuvat esse reductos,
si languente acie praesens praesentibus absim?
taliam praesentes populi risere querentem.
sed procul admotae secreti martyris aures
suscepere pias ab inepto supplice voces,
465 moxque refecta sacram senserunt lumina dextram.
inde domum gaudens oculis bubusque receptis
conlaudante deum populo remeabat, et illum
laeta sequebatur gemini victoria voti.